

УДК 331.4:094.9:001.11

DOI: 10.30838/P.СММ.2415.250918.234.158

ТЕРМІНОЛОГІЧНА НЕДБАЛІСТЬ НОРМАТИВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

ГЕРАСИМЕНКО В. О.^{1*}, к.х.н., доцентГАРМАШ С. М.², к.с-г.н., доцентПЛИС М. М.³, ст. викладачМАЛИНОВСЬКА Н. В.⁴, ст. викладач

¹Кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності, Державний вищий навчальний заклад «Український державний Хіміко-технологічний університет», проспект Гагаріна, 8, 49005, Дніпро, Україна, тел. +380992505865, e-mail: gerasim_vlad@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3369-4267

²Кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності, Державний вищий навчальний заклад «Український державний Хіміко-технологічний університет», проспект Гагаріна, 8, 49005, Дніпро, Україна, тел. +380955387138, e-mail: svgarmash@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2658-162X

³Кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності, Державний вищий навчальний заклад «Український державний Хіміко-технологічний університет», проспект Гагаріна, 8, 49005, Дніпро, Україна, тел. +380995104169, e-mail: plisbig@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8127-0077

⁴Кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності, Державний вищий навчальний заклад «Український державний Хіміко-технологічний університет», проспект Гагаріна, 8, 49005, Дніпро, Україна, тел. +380666540157, e-mail: natalimalinovska57@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6745-075X

Мета. Удосконалення діючих нормативно-правових актів з питань охорони праці шляхом збільшення коректності формулювань основоположних термінів. **Методика.** Основою методики є застосування теоретичних методів дослідження сутності термінології споріднених наук: безпека життєдіяльності, охорона праці, охорона навколишнього середовища. **Результати і практична значимість.** Виявлено розпливчасті і хибні формулювання важливих термінів «небезпечний виробничий чинник», «шкідливий виробничий чинник», «гранично допустима концентрація», які використовують у процесі аналізу умов праці. Запропоновано науково обґрунтовані і коректні визначення цих термінів.

Ключові слова: охорона праці; визначення термінів; виробничий чинник; гранично допустима концентрація

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ НЕБРЕЖНОСТЬ НОРМАТИВНОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ ПО ОХРАНЕ ТРУДА

ГЕРАСИМЕНКО В. А.^{1*}, к.х.н., доцентГАРМАШ С. Н.², к.с-х.н., доцентПЛИС М. М.³, ст. преподавательМАЛИНОВСЬКА Н. В.⁴ ст. преподаватель

¹Кафедра охраны труда и безопасности жизнедеятельности, Государственное высшее учебное заведение «Украинский государственный химико-технологический университет», проспект Гагарина, 49005, Днепр, Украина, тел. +380992505865, e-mail: gerasim_vlad@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3369-4267

²Кафедра охраны труда и безопасности жизнедеятельности, Государственное высшее учебное заведение «Украинский государственный химико-технологический университет», проспект Гагарина, 49005, Днепр, Украина, тел. +380955387138, e-mail: svgarmash@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2658-162X

³Кафедра охраны труда и безопасности жизнедеятельности, Государственное высшее учебное заведение «Украинский государственный химико-технологический университет», проспект Гагарина, 49005, Днепр, Украина, тел. +380995104169, e-mail: plisbig@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8127-0077

⁴Кафедра охраны труда и безопасности жизнедеятельности, Государственное высшее учебное заведение «Украинский государственный химико-технологический университет», проспект Гагарина, 49005, Днепр, Украина, тел. +380666540157, e-mail: natalimalinovska57@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6745-075X

Цель. Совершенствование действующих нормативно-правовых актов по вопросам охраны труда путем увеличения корректности формулировок основных терминов. **Методика.** Основой методики является применение теоретических методов исследования сущности терминологии родственных наук: безопасность жизнедеятельности, охрана труда, охрана окружающей среды. **Результаты и практическая значимость.**

Виявлено расплывчатые и ложные формулировки важных терминов «опасный производственный фактор», «вредный производственный фактор», «предельно допустимая концентрация», которые используют в процессе анализа условий труда. Предложено научно обоснованные и корректные определения этих терминов.

Ключевые слова: охрана труда; определение сроков; производственный фактор; предельно допустимая концентрация

TERMINOLOGICAL NEGLIGENCE OF NORMATIVE DOCUMENTS ON LABOR PROTECTION

GERASIMENKO V. A.¹, *Ph.D. (Chem.), Ass. Prof.*

GARMASH S. N.², *Ph.D. (Agr.), Ass. Prof.*

PLIS M. M.³, *Senior Teacher*

MALINOVSKAYA N. V.⁴, *Senior Teacher*

¹Department of Labour Protection and Life Safety, State Higher Educational Institution «Ukrainian State University of Chemical Technology», Gagarin avenue, 8, 49005, Dnipro, Ukraine, tel. +380992505865, e-mail: gerasim_vlad@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3369-4267;

²Department of Labour Protection and Life Safety, State Higher Educational Institution «Ukrainian State University of Chemical Technology», Gagarin avenue, 8, 49005, Dnipro, Ukraine, tel. +380955387138, e-mail: svgarmash@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-2658-162X

³Department of Labour Protection and Life Safety, State Higher Educational Institution «Ukrainian State University of Chemical Technology», Gagarin avenue, 8, 49005, Dnipro, Ukraine, tel. +380995104169, e-mail: plisbig@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-8127-0077

⁴Department of Labour Protection and Life Safety, State Higher Educational Institution «Ukrainian State University of Chemical Technology», Gagarin avenue, 8, 49005, Dnipro, Ukraine, tel. +380666540157, e-mail: natalimalinovska57@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-6745-075X

Purpose. Improvement of the current normative legal acts on labor protection issues by increasing the correctness of the wording of the fundamental terms. **Method.** The basis of the methodology is the application of theoretical methods of studying the essence of the terminology of related sciences: life safety, labor protection, environmental protection. **Results and practical meaningfulness.** The vague and false formulations of important terms «dangerous manufacturing factor», «harmful production factor», «maximum allowable concentration», which are used in the process of analysis of working conditions are revealed. The scientifically substantiated and correct definitions of these terms are offered.

Keywords: labor protection; timing; production factor; maximum permissible concentration

Вступ

Зважаючи на незворотній характер євроінтеграційних процесів в нашій країні посилюється важливість законодавчих і нормативних актів. В цьому контексті особливого значення набуває точність формулювань визначень, термінології. Водночас ми спостерігаємо, що застарілі розпливчасті, а іноді і хибні формулювання з року в рік крокують по підручникам і довідникам і зустріються навіть у державних стандартах [4,5].

Аналіз нормативно-правових актів

Основоположний стандарт [4] у сфері термінології охорони праці наводить наступні визначення виробничих чинників:

- небезпечний виробничий чинник – виробничий чинник, вплив якого на людину призводить до травм, погіршення здоров'я чи смерті;

- шкідливий виробничий чинник – виробничий чинник, вплив якого на людину може призвести до захворювання, зниження працездатності та/чи негативного впливу на здоров'я нащадків.

Аналогічне за змістом визначення шкідливого і небезпечного виробничих чинників наведено у Державних санітарних нормах і правилах [3], але замість терміну «чинник» використано термін «фактор».

Наведенні визначення являють собою переклади формулювань із стандарту радянської епохи [2].

Виділені курсивом терміни (погіршення здоров'я, захворювання, негативний вплив на здоров'я) являють собою синоніми. Отже, ми спостерігаємо перекривання формулювань визначень, зазначених виробничих чинників (факторів). А це, в свою чергу, може привести до непорозуміння, зокрема під час аналізу умов праці.

Основна частина

Для розв'язання цих ускладнень доцільно було б звернутися до визначення терміну «виробничий чинник (фактор)». Але, на жаль, тлумачення цього терміну у нормативній документації відсутнє, але наявне визначення терміну «чинник навколишнього середовища» [5].

Виробниче середовище відносно працівника є навколишнім. Тому використання терміну «чинник навколишнього середовища» стосовно виробничих умов є правомірним.

Згідно стандарту [5] чинник навколишнього середовища – це будь-який хімічний, фізичний чи біологічний..., здатний впливати на організм. Таким чином, виробничий чинник (фактор) – це матеріальний (обладнання, матеріали, повітря робочої зони та ін.) або енергетичний (енергія механічна, електрична, випромінювання тощо) компонент виробничого середовища. Такий компонент володіє певною кількістю властивостей (параметрів). Наприклад, повітря робочої зони має такі параметри: густина, тиск, температура, хімічний склад та ін. Кожен із параметрів має певну кількісну характеристику (інтенсивність), яка може бути визначена (виміряна) за допомогою приладів. Розглядаючи графік відображення закону Шелфорда (рис. 1), ми можемо з'ясувати вплив інтенсивності будь-якого параметру виробничого чинника (фактору) на життєдіяльність (стан здоров'я, працездатність) людини.

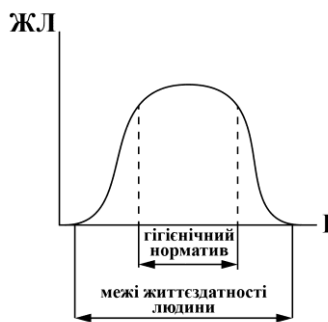

Рис. 1. Залежність життєдіяльності людини (ЖЛ) від інтенсивності параметру чинника середовища (I) / Dependence of vital functions of man from intensity of parameter of environmental factor

На рисунку можна виділити три діапазону інтенсивності параметру виробничого чинника (фактору), які здатні викликати різні за характером і наслідками результати впливу на людину.

Згідно Державних санітарних норм і правил [3], гігієнічний норматив – рівень шкідливого виробничого фактору, який при щоденній крім вихідних днів) 8-годинній роботі (але не більш 40 годин на тиждень протягом усього робочого стажу) не повинен викликати захворювань або відхилень у стані здоров'я; тобто такий діапазон інтенсивності параметру виробничого чинника (фактору), яка сприятливо впливає на життєдіяльність людини.

Діапазон значень інтенсивності параметру виробничого чинника (фактору) в межах від гігієнічного нормативу до меж життєдіяльності людини визначає несприятливий (шкідливий) вплив на життєдіяльність людини, але не загрожує її життєдіяльності.

Значення інтенсивності параметру виробничого чинника (фактору), які виходять за межі життєдіяльності людини, створюють загрозу її загибелі.

Аналогічний характер має взаємозв'язок життєдіяльності людини та інтенсивного параметру фактору (чинника) трудового процесу.

Спіраючись на зазначені міркування, ми повинні визнати, що шкідливість виробничого чинника (фактору) обумовлена не його наявністю, як компонента виробничого середовища або трудового процесу, а буде визначатися величинами інтенсивності властивих йому параметрів, які склалися у певний момент часу або можуть сягати протягом робочого часу. Отже, коректні визначення виробничих чинників (факторів) повинні бути наступними:

- небезпечний виробничий чинник (фактор) – чинник (фактор) виробничого середовища або трудового процесу, інтенсивність будь-якого параметру котрого знаходяться в межах життєздатності людини і може призвести до її загибелі;

- шкідливий виробничий чинник (фактор) – чинник (фактор) виробничого середовища або трудового процесу, інтенсивність будь-якого параметру котрого знаходяться в межах життєздатності людини, але виходить за межі гігієнічного нормативу і може призвести до травми, захворювання, зниження працездатності та/чи негативного впливу на здоров'я нащадків.

Іншим прикладом некоректності є визначення терміну «гранично допустима концентрація шкідливої речовини у повітрі робочої зони». У підручниках і посібниках, виданих різними колективами авторів, наведено однакове формулювання: гранично допустимою концентрацією шкідливої речовини у повітрі робочої зони виробничого приміщення вважається така концентрація, вплив якої на людину в фазі її щоденної регламентованої тривалості не призводять до зниження працездатності чи захворювання в період трудової діяльності та у наступний період життя, а також не чинить негативного впливу на здоров'я нащадків. Аналогічне за змістом визначення наведено і у Державних санітарних нормах і правилах [3].

Ключовим словом у наведеному формулюванні є термін «концентрація». Розглянемо графічний вид (рис. 2) залежності життєдіяльності людини від інтенсивності параметру (концентрація шкідливої речовини) виробничого чинника (повітря робочої зони).

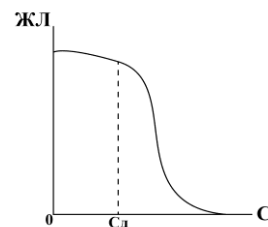

Рис. 2. Залежність життєдіяльності людини (ЖЛ) від концентрації шкідливої речовини повітря робочої зони (C). / Dependence of vital functions of man from concentration of harmful substance in air of the working zone (C)

Символ C_d означає найбільшу концентрацію шкідливої речовини у повітрі робочої зони, яка ще не спричиняє негативного впливу на людину за умов

регламентованої тривалості її дії. Аналіз графічного виду наведеної залежності (рис. 2) свідчить, що будь-яка величина концентрації шкідливої речовини у повітрі робочої зони у межах від нульової до C_d відповідає наведеному у підручниках і санітарних нормах визначенню терміну «гранично допустима концентрація». Це є ознакою некоректності, «розмитості» формулювання терміну, важливого для нормування і оцінки умов праці.

На диво, державні стандарти з термінології у сфері охорони праці [4] і гігієни [5] не наводять визначення терміну «гранично допустима концентрація шкідливої речовини у повітрі робочої зони». Можливо було вирішено обмежитися визначенням узагальнюючого терміну «гранично допустиме значення шкідливого виробничого чинника», який означає граничне значення величини – рівня, умісту та/або концентрації шкідливого виробничого чинника, вплив якого на людину в разі його щоденної регламентованої тривалості не призводить до захворювання та зниження працездатності в період трудової діяльності та в наступний період життя, а також не зумовлює несприятливого впливу на здоров'я нащадків».

Ключовим словосполученням у наведеному формулюванні є «граничне значення величини ... шкідливого виробничого чинника». Як свідчить аналіз графічної залежності (рис. 2) граничних значень такої величини (концентрації шкідливої речовини у

повітрі робочої зони). Не одно, а два: нульове і C_d . Знову спостерігаємо некоректність формулювання важливого терміну у нормативній документації. Можливо це і стало причиною появи у сучасному підручнику з токсикологічної хімії харчових продуктів [1] хибного визначення гранично допустимої концентрації як «найменшої концентрації хімічної сполуки, яка при щоденному впливі на організм людини протягом тривалого часу не викликає будь-яких патологічних змін або захворювань, що виявляються сучасними методами діагностики».

Таким чином, для конкретизації попередження помилок у формулюванні і трактуванні терміну «гранично допустима концентрація шкідливої речовини у повітрі робочої зони» його доцільно викласти у редакції:

– це найбільша концентрація речовини, яка за умов... (і далі за текстом, визначеним Державними санітарними нормами і правилами [3]).

Висновки

На підставі критичного догляду визначень термінів діючих стандартів і нормативно-правових актів з питань охорони праці запропоновано коректні формулювання термінів «шкідливий виробничий чинник (фактор)», «небезпечний виробничий чинник (фактор)», «гранично допустима концентрація».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронов С. А. Токсикологічна хімія харчових продуктів та косметичних засобів Підручник / С. А. Воронов, Ю. Б. Стецишин, Ю. В. Панченко, В. П. Васильєв; за ред. проф. С. А. Воронова. - Львів: Львівська політехніка, 2010. – 316 с.
2. ГОСТ 12.0.002-80. Термины и определение. – М.: Изд. стандартов, 1983. – 8 с.
3. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». – Наказ МОЗ від 08.04.2014 №248.
4. ДСТУ 2293:2014. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. – К.: Держстандарт України, 2014 – 13 с.
5. ДСТУ 3038-95. Гігієна. Терміни та визначення основних понять. – К.: Держстандарт України, 1995. – 61 с.

REFERENCES

1. Voronov S. A., Stecishin Yu. B., Panchenko Yu. V., Vasilev V. P. *Toksikologichna ximiya xarchovix produktiv ta kosmetichnix zasobiv: pidruchnik* [Toxicological chemistry of food products and cosmetic containers]. Lviv: Lvivska politexnika, 2010, 316 p.
2. GOST 12.0.002-80. *Terminy i opredelenie* [Terms and Definition], M.: izd. standartov, 1983, 8 p.
3. Derzhavni sanitarni normi ta pravila: *Gigienichna klasifikaciya praci za pokaznikami shkidlivosti ta nebezpechnosti faktoriv virobничого середовища, vazhkosti ta napruzhenosti trudovogo procesu* [Guidance of the classics of the class for demonstrations of schoolliness and non-specific factors of the middle class, important labor force], Nakaz MOZ vid 08.04.2014 №248.
4. DSTU 2293:2014. *Oxorona praci. Termini ta viznachennya osnovnix ponyat* [Labor protection. Terms and conditions are the main ones to understand], Kiev, Derzhstandart Ukraїni, 2014, 13 p.
5. DSTU 3038-95. *Gigiena. Termini ta viznachennya osnovnix ponyat* [Hygiene. Terms and conditions are the main ones to understand], Kiev, Derzhstandart Ukraїni, 1995, 61 p.

Надійшла до редколегії 07.10.2018 р.